

PSİKANALİZ NE İŞİMİZE YARAR?

İskender Savaşır, Bülent Somay, Orhan Koçak
Saffet Murat Tura, Müge Gürsoy Sökmen
Semih Sökmen, Yavuz Erten, Gökmen Tokgöz

SEMİH SÖKMEN: Bu söyleşinin konusu bir sohbet sırasında doğdu. Konuşmaların belli bir noktasında Bülent, "Yani," dedi, "şöyle özetlenebilir: Psikanaliz ne işimize yarar?" Bu söylenişle fazla pragmatik tınlasa da, bu soru en azından bir probleme ya da problemlı bir ilişkiye işaret ediyor. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca psikanalitik kuramın çeşitli sosyal bilim dallarında, özellikle de kültür incelemelerinde bir ses verişı var. Bu alanlarda ortaya çıkan ürünlerin içersinde dolaylı ya da dolaysız biçimde psikanalitik kuramın uç verdiğini, pek çok yazarın psikanalize değmeden geçemediğini görüyoruz. Sosyolojide, antropolojide, felsefede, sanatlarda ve sanatlar üzerine yapılan incelemelerde, eleştirel çalışmalarda söz konusu bu. Sanırım öncelikle bu ilişki üzerine konuşacağız. Yani bir yanda psikanalizle bir iş, bir meslek olarak ilişkiye geçen, psikanalizde uzmanlaşmış kişilerin deneyim alanı, onların yarattığı ve kullandığı bir birikim var. Bir de bunun dışında kuramsal birikimin, bir tür disiplinlerarasılık şeklinde başka alanlarda uç verişı var. Edebi bir ürünü anlamakta psikanalitik kuramı kullanmak gibi.

Bundan sonra da bir başka noktaya gelebiliriz: Eğer kendi içinde disiplinleşmiş bir alansa psikanaliz, kendi yarattığı bazı tuzaklara düşmüş olabilir, ya da kaçınılmaz olarak düşecektir, diyelim. Bu tuzaklar neler olabilir, nelerdir? Yani dünyayı anlamakta, insanı anlamakta psikanalizden ne umabiliriz, ve ikinci bir düzey olarak, psikanalizin yol açabileceği kimi aldanmalardan nasıl kaçınabiliriz?

SAFFET MURAT TURA: Kültürel alanlara psikanalizin uygulanması veya sosyal alanlara psikanalitik teorilerden bir şeylerin aktarılması, ilk kez tabii Freud'un kendisiyle başlıyor. Bu yolu açan kişi Freud'dur. Gerek *Totem ve Tabu*, gerek *Uygarlığın Huzursuzluğu*, *Yanılsamanın Geleceği*, *Grup Psikolojisi*, hatta *Leonardo* gibi çalışmalarda Freud, psikanalizin böyle bir ilgi alanına dahil olduğunu gördü, gösterdi, bunu da aştı. Bunun sebebi şudur: Analitik seansta nevroz olgularıyla karşılaşılırken, aynı zamanda daima kültür nedir, doğa nedir, doğa kültür karşıtlığı nedir gibi birtakım teorik sorulara da yanıt verme gerekliliği ortaya çıkar. O bir saat içerisindeki, ya da o iki kişi arasındaki ilişki bir kültürel ortamın parçasıdır sonuçta. Belli bir kültürel ortamda yapılaş-

mıştır; o kültürel ortamın nelîği, tabiatı da o ilişkiyi belirleyen faktörlerden biridir. Dolayısıyla Freud'un bu ilgileri, entelektüel birtakım ilgiler olmaktan çıkıyor, doğrudan psikanaliz tekniğiyle de, bir sağaltım tekniği olarak psikanaliz tekniğiyle de bağlantılı bir hale geliyor. Bu yönde daha sonra da psikanaliz eğitiminden geçmemiş birçok yazarın –örneğin Althusser, Claude-Lévy Strauss, Marcuse, Ricoeur gibi yazarların– çok önemli katkıları olduğunu biliyoruz. *De L'orde à L'état* (Sürüden Devlete) adlı bir kitap okuyorum. Rodriguez adlı bir İspanyol araştırmacının, tamamen farklı bir alandan gelen, bir sosyologun yazdığı bir kitap bu. Devletin kuruluşunun psikanalitik açıdan da ele alınabileceğini savunan, o çizgide giden bir araştırma. Bunları, Semih'in söyledikleri bağlamında bir kez daha hatırlatma gereğini duydum.

BÜLENT SOMAY: Psikanaliz ve kültürel araştırmalar, psikanaliz ve kadın araştırmaları, psikanaliz ve sinema eleştirisi gibi beraberlikler var. Psikanaliz sınırları olan bir ilgi alanı değil de, aslında bir meta-teori olduğu içindir ki diğer bütün teorik/pratik alanlara burnunu sokabiliyor ve soktuğu zaman da bir anlam çıkıyor ortaya. Psikanalizin bir meta-teori olduğunu, ya da en azından "meta-teori"nin adı kötüye çıkmadan önceki olumlu haline benzer bir şey olduğunu söylediğimiz zaman, belli paralellikler kurarak ilerlememiz mümkün. Psikanaliz bu anlamda bize insan davranışını ve insanlararası ilişkileri, insan-doğa ilişkisini açıklamaya yardımcı olan bir kılavuz-söz haline geliyor. Psikanalizi böyle adlandırmanın sakıncaları ve faydaları var. Temel fayda herhalde, bütün alanları birbirine bağlamaya çalıştığımız, yani *dünyayı* anlamaya çalıştığımızda; kadın sorunlarını, sınıflararası çatışmaları, etnisiteler arası sorunları ve doğayla insan arasındaki sorunları, bir bütün olarak anlamaya çalıştığımızda, böyle bir büyük kılavuz söze ihtiyacımız olduğu durumda ortaya çıkıyor. Böyle bir sözün her şeyi açıklıyor olması gerekmez, ama her şeyi anlamamız için bize yardımcı olacak bir önermeler silsilesi vermesi gerekir. Başka örnek olarak Marksizm geliyor aklıma; ki 20. yüzyıl boyunca pek çok düşünürün Marksizmle psikanaliz arasında bağlar, köprüler, özdeşlikler, farklılıklar ama yine de bir ilişki kurmak için bayağı bir çırpınmış olması boşuna değil, diye düşünüyorum.

Sorun şurada ki psikanaliz derken neden bahsettiğimizi çok iyi belirtmemiz lazım. Yani şöyle: Marksizmi bir iktisat teorisi olarak görmek mümkün. Bir kalkınma tekniği, bir iktisat açıklaması olarak... Diğer yandan insan ilişkilerinin, insan düşüncesinin tüm alanlarına yayılan bir genişlikte, yani bir zamanlar felsefenin işgal ettiği yeri işgal eden bir büyük teori olarak görmek de mümkün. Psikanaliz de böyle; yani bir zamanlar felsefenin işgal ettiği alanı işgal etmeye aday bir düşünce biçimi olarak görmek mümkün psikanalizi. Postmodern çağda, postmodernistler tarafından bize meta-teorilerin "tu ka-

ka" olduğu söylendi, önce direndik, sonra bir anlamda ikna olduk. Yani dünyanın her tarafına el atıp her şeyi birden açıklama iddiasındaki büyük teorilerin aslında fasa fiso olduğunu bir şekilde kabul etmek zorunda kaldık. Çünkü çok fazla önermede bulunmak zorunda kalıyordu bu teoriler ve bunu ancak atlamalar ve çarpıtmalar yoluyla gerçekleştirebiliyordu. Hâlâ bir büyük teori, her şeyi açıklayan, yani felsefenin yerine geçebilecek bir büyük yapı arama arayışından vazgeçmek istemiyoruz, ama bir yandan da bugüne kadar olanların en azından bize bugün sunulduğu haliyle ciddi problemler taşıdığını da fark ediyoruz. O halde alanı çok iyi tanımlamak gerekir diye düşünüyorum.

Marksizm dediğimiz zaman neden bahsediyoruz? Yani Marx'tan, belki hatta Marx'tan biraz önceden başlayıp ta 1980'lere kadar gelen koca bir silsileyi mi, yoksa başka bir şeyi mi kastediyoruz? Yani bize dünyayı anlamamız için birkaç tane ipucu veren, birkaç tane kılavuz-söz veren bir bakış açısını mı? Ya da Marx'ın kendi tabiriyle bir *weltanschauung*, bir dünya görüşü mü? Böyle bakmak bana daha faydalı geliyor. Yani Marksizme baktığım zaman ben aslında şunu görüyorum: Bugüne kadar bildiğimiz biçimiyle, "toplumların dinamiği sınıf mücadelesidir" önermesinden öte bir şeyi Marksizmde aramak abes bir şey gibi geliyor. Böyle baktığım zaman psikanaliz de, yani psikanalizin içindeki kavgalar, itişmeler, Freud'la Jung arasındaki oedipal dövüş, Adler'in revizyonizmi, bütün bunların ötesinde ve bütün bunları içerecek şekilde psikanaliz aslında bana şunu söylüyor: Sen bir insan olarak kendi davranış ve düşüncelerinin tamamıyla hâkimi değilsin. Sen ve senin davranış ve düşüncelerinin dışında ve ötesinde başka hâkim faktörler de var. Buna faktör ya da bilinçdışı diyebiliriz, ya da faktörler deyip bilinçdışını parçalara bölebiliriz. Bu psikanaliz içinde hangi okula dahil olduğumuzu gösterecektir. Ben psikanaliz dediğim zaman bunu anlıyorum. Bu ön kabul artık dünyadaki herhangi bir alanı, insan ilişkileri, insan-doğa ilişkileri, cinsiyet ilişkileri, sosyal ilişkiler, sınıf ilişkileri gibi alanları kavrarken kılavuz oluyor. Psikanalizi ancak böyle anladığım zaman bir anlam yükleyebiliyorum ona, bir bütün olarak. Tam da bu yüzden, nasıl Marksizm iktisatçılara bırakılamayacak kadar önemli bir alansa, psikanalizin de psikoterapistlere bırakılamayacak kadar önemli bir alan olduğunu düşünmeye başlıyorum hemen. Çünkü Marksizmi bir iktisat tekniği, bir iktisat anlayışı olarak görüp dünyanın bütün diğer alanlarına kapatarak, sadece iktisadi açıklamalarla Marksizmi yutturmaya çalışanlar oldu. Ve gerçekten de Marksizm bir teknik olarak en çok iktisatta faydalıdır. Ama bunun dışında çok daha büyük bir alan var, yani dünyayı kavrama alanı var. Aynı şeyin psikanaliz için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Yani psikanaliz, psikoterapi denen çok spesifik bir alanda bize çok faydalı olan bir tekniktir bir teknik olarak, ama psikanalizi bir meta-teori düzeyinde, felsefenin yerini alabilen, ya da felsefenin eskiden yapmakta olduğunu

iddia ettiği şeyi yapmaya gayret eden bir düşünce, bir *weltanschauung* olarak tasarladığımızda, tam da bu noktada psikoterapistlerin, yani psikoterapinin disiplinler sınırlarının psikanalizi içermeyeceğini düşünüyorum. Dolayısıyla bu anlamda psikanaliz psikoterapistlerin elinden kurtarılmalıdır...

İSKENDER SAVAŞIR: Semih'in söylediklerinde biraz imalı kalan, üstü örtük bir soru var gibi. Ne oldu da *Defter* dergisi ömr-ü hayatının ortasında bir yerde kendisini psikanalize doğru açma ihtiyacını hissetti? Böyle formüle edilince soru daha çok bir kesilme, kopma hatırlatıyor, bir şey bitmiş, başka bir şey başlamış gibi. Ama ben yine de sürekliliği vurgulamak istiyorum. Çünkü ben daha *Defter*'in çıkışında bir açmazın, bir çıkmazın yattığını düşünüyorum. Bizim bu dünyada ne yapabileceğimiz, ne yapmamız gerektiği konularında kendiliğinden gelen yanıtlardan yoksun kalmıştık. Bu açmazdan bir çare üretmeye çalıştık. Şöyle: Kendi hayatı üzerine düşünmek dünya üzerine düşünmektir ve dünya üzerine düşünmenin başka bir yolu yoktur. Çünkü dünya hep bize görünen şey, hayat hep bizim yaşadığımız şeydir. Burada örneğin Saffet'in söyledikleriyle bir bağ kuracak olursak; tabii ki psikanalitik ilişkinin kendisinin son derece kritik bir varoluşsal boyutu vardır. Çünkü her psikanalitik ilişkide doğum, ölüm, rekabet, kardeşlik gibi, hiçbir patolojik yanı olmayan sorunlar, yani her hayatın, bizim de hayatımızın yapıtaşları olan sorunlar da işin içine girmektedir. Gerçi Freud'un –orda da Saffet'e çok katılıyorum– kendi entelektüel ilgilerinden ötürü bu alana yönelmesiyle, bir terapist olarak bu alana yönelmesi aslında farklı şeylerdir. Ama Freud'u bu alana yönelten şey aslında terapi pratiğinin kendisi oldu ve bunlar üzerine yazmaya o zaman başladı.

Bülent'in söylediklerine bir değinmede bulunacağım. Marksizm ve psikanaliz meselesi – bence de çok önemli. Analitik ilişkide bir insanı nasıl karşılıyor? Çaresizliği ve arzusuyla karşılıyor. Yani hem arzulayan hem de çaresiz kalmış bir insan olarak karşılayıp bu çaresizlik ve arzunun onun için yarattığı sorunlarla işe başlıyoruz. Kişi hem bir şeyi istiyor, hem de çaresiz. Marksizm bizi neyle buluşturuyor? En başta emekle. Bize gelen insan bir yandan da para ödüyor, dolayısıyla iyi çalışıyor, iyi para kazanıyor. Yani artı değer üretiyor. Kendi gündelik geçimi için gerekenden daha fazla üreten biriyle karşılaşıyoruz. Dolayısıyla bize alt sınıftan insanlar gelmiyor. Adler'in vb. problematize ettiği sorunlardan biriydi bu. Dolayısıyla bir şekilde artı ürün üretiyor olmak durumunda olan insanla, yani egemen sınıfla karşılaşıyoruz psikanalizde. İktidarla karşılaşıyoruz, parayla karşılaşıyoruz. Dolayısıyla bir kere zaten pratiğin kendisinde bunları, yani Marksizm'in tematize ettiği para, iktidar ilişkileriyle, psikanalizin tematize ettiği arzu ve çaresizlik meselelerini ilişkilendiren bir şey var. Buradan hareketle daha felsefi bir şey de söylenebi-

lir. Emek, çaresizlik, cinsellik... Psikanaliz alanının da, teorize edildiği ölçüde Marksizm alanının da bence kapsamadığı bir konu daha var. Tarih aşırı olan bir şey. Ölüm. Tabii ki terapi ilişkisinde sık sık ölümle karşılaşıyoruz...

Sürekliliği vurgulamak için bundan başka, benim açımdan *DeFTER*'in bir dergi olarak varoluşunda ana düşünce yorumsama ve fenomenoloji olmuştur, derdim. Böyle bakıldığında bir süreklilik görüyorum. Yani bunların hepsi zamana ve dünyaya bağlı olarak önümüze gelecek şeylerdi. Bizi belli bir anda Marksizmin içinden düşünmeye götüren şeyle, belli bir anda psikanalizin içinden düşünmeye götüren şey aslında birbirlerinden çok farklı değil. Zamana ve dünyaya karşı düşüncelilik ve dikkatlilik halinde durmanın önemli olduğunu söylemek; kulak kabartmak... Cevap vermektense soru sormanın tercih edildiği bir durumdur bu. Soru sorunca da sormuş olursunuz, işte. Yani düşüncenin malzemesi size gelir ve o malzemeye doğru gidirsiniz. Psikanalitik ilişkide de bunu yaparsınız, Marksist olarak da bence bunu yaparsınız. Ölmekte olan bir insana yardımcı olurken de bunu yaparsınız. Sonuç olarak o sorun size gelmiştir. Sorunun konusuna karşı uyanık olmak halidir bunların hepsi. Sorunun huzurunda olmak, bekler halde olmak...

ORHAN KOÇAK: Benim söyleyeceklerim daha çok kişisel bir deneyimin anlatımı olacak. Ama Bülent oradan girdiği için Marksizm ve psikanalizin karşılıklı ilişkileri, yerleri konusunda da bir-iki cümle söylemek gerekiyor galiba. Ben ikisinin de bir meta-teori olmadığını, meta-teori olmaya kalkıştıkları ölçüde kendi içkin anlamlarını ihlal ettiklerini düşünüyorum. Marksizmin kendisi pozitif bir "şey" değildir bence. En azından Marx'ın Marksizmi bir "şey" değildir. Bazı şeylerin eleştirisidir. Üç şeyin eleştirisi. Ekonomi politiğin eleştirisi; o güne kadar var olan ve en son ifadesini ütöpik sosyalistlerin yazılarında ve pratiklerinde ortaya koyan bir sınıf mücadeleleri tarihinin eleştirisi; ve Alman felsefesinin, esas olarak Batı felsefesinin eleştirisi. Dolayısıyla Marksizm aslında bir düşünce olmaktan çok, bir negasyondur. Bu yadsıma, bu olumsuzlama içinde, tabii, eleştirdiği konulardan, nesnelere içine bazı şeyler almıştır. Ama aslında Marksizm kendi eleştirdiği konuların hep oblik, çapraz bir noktasında durur, yani pozitif bir teori değildir. Kâr oranlarının düşme eğilimi yasası Marksizme ait değildir; iktisat teorisine, ekonomi politiğe aittir. Psikanalize gelince; psikanaliz bu noktada Marksizm kadar negatif bir şey değil. Her şeyden önce psikiyatri, tıbbın içinde doğdu ama tıptan sıyrıldı, ayrıldı. Neredeyse Freud'un analitik tavır dediği şey içinde ayrıldı, bir yandan ona dayanıyordu ama bir yandan da ondan uzaklaşıyordu. Psikanalizin konusu bence –herhalde buradaki psikiyatr ve terapist arkadaşlar da katılır– bilinçdışı ve tezahürleridir. Bu aslında sınırlı ve spesifik bir alan. Çünkü psikoloji, gerek bireysel psikoloji gerek sosyal psikoloji bilinçdışından ibaret

değil. Her yerde bilinçdışının tezahürlerini, ifadelerini, çarpıtmalarını görme-ye çalışmak kişiyi gülünç noktalara da götürebilir. Yani psikanalizi evrensel-leştirme bence yanlıştır. Ama diğer taraftan bilinçdışının oluşumu insanın oluşumunda çok merkezi bir rol oynadığı için, bir başlangıç anı olduğu için, bu temel, ilksel baskılama ve onun bir başka kuramsal ifadesi olan ensest ya-sası nedeniyle ki psikanalizde de böyle bir tümelleşme, evrenselleşme eğili-mi var. Ama bunu çok yaydığınızda bence yanlış olur.

Bülent'in sorduğu temel soru, birincisi, "ne işe yarar?"; ikincisi bunun ifadesi, yani kendisi doktor veya terapist olmayan bir kişi psikanalize neden ihtiyaç duyar? Bu soruyu sadece kendi adıma cevaplayabiliyorum. Belli bir tarihte, bugün ancak tutulma ya da tutukluk diye adlandırabildiğim bir arıza yaşadım. Bunu anlamak istiyordum ve elimdeki teorik veriler, anlama aletle-ri, avadanlıkları çok işime yaramıyordu. Freud okumaya karar verdim. Oku-dukça önce daha başa çıkabilir, sonra giderek anlayabilir, bir ölçüde anlayabi-lir hale geldim. Benim için belirleyici olan bu ilk deneyim, bence olumsuz bir etki yarattı psikanalizle ilişkimde. Şöyle ki psikanalizi ilk kavradığımda, ele aldığımda bunu bir sağ kalma tekniği olarak almışım ve psikanalizin kendisi-ni hiç tartışmamışım. Dolayısıyla daha sonraki yıllarda, psikanalizle daha met-insel düzeyde, hem başka metinlerin anlaşılması düzeyinde hem de psikanal-izin kendi metinlerinin anlaşılması düzeyinde daha metinsel ve dolayısıyla daha bedensel bir ilişkiye girdiğimde bunun eksik, yetersiz bir yaklaşım oldu-ğunu görmeye başladım. Çünkü benim ilk deneyimimde yaptığım gibi, psi-kanalizi bir sabit veri olarak alıp bazı şeylere –bunun adı "ben" de olabilir, bir kitap da olabilir, bir siyasi durum da olabilir– uyguladığımızda amiyane deyi-miyle hem bir tuzukuruluk hem de bir yetersizlik ortaya çıkıyor. Aslında Fre-ud'un teorisinin çok refleksif bir yanı vardır. Yani uyguladığı konudan da ha-reket ederek kendi üzerine döner. Bu bilimsel görünme iddialarından ötürü biraz bastırmaya çalıştığı bir özelliğidir, ama aslında refleksif bir yanı vardır. Yani o hermeneutik görüngü, hermeneutik çember denilen şeyden çok nasip-lenmemiş değildir.

Bir örnek vereyim; kendi yazdıklarımın veriyorum mecburen. Halit Zi-ya üzerine bir çalışma yapıyordum. Bu çalışma giderek Türkiye'deki modern-leşmenin kurucu anlarından birini, sadece Halit Ziya'nın bir metnini değil, o metnin içinden o kurucu anı da anlama teşebbüsüne dönüştü. Burada Halit Ziya ve Servet-i Fünun ekibi için çok önemli olan bir "ideal" kavramı vardı. Bu ideal kavramı daha sonra Türk faşizminin de temel kavramlarından biri haline geldi: Mefkûre, ülkü. Önce çok dolaylı bir biçimde psikanaliz uy-gulayarak, yani psikanalizi hiç değiştirmeden bunun Freud'un "ego" ideali kavramıyla ilişkisini araştırdım. Fakat Freud'da "ego" ideali daha sonra önemsizleşen bir kavram. "Süperego"nun içinde eriyip gidiyor. Hayatın ol-

gun yanı ya da son döneminde. Ve bu problemi çözmüyordu. Çünkü "mefkûre" ile Halit Ziya'ların ideali başka şeylerdi. Tarihsel olarak da başka şeyler, bilinç içerikleri olarak da başka şeyler, dayandıkları siyasal zemin olarak da başka şeyler... Biraz daha araştırdım ve tam o yıllarda elime J. C. Smirgel'in *Ego İdeali* kitabı geçti. Burda yazar bir iz sürüyordu. Ego ideali kavramını Freud gibi süperegonun içinde eritmeyip süperegoyla ego ideali arasındaki ayrımı korumaya çalışmış bir psikanalitik çizginin de varlığını öğrendim orda. Bu çok işime yaradı. Tabii, ben bu çalışmayı yaparken psikanalitik teoride bazı yetersizlikler tespit ettim anlamında vermiyorum bu örneği. Benim bildiğim haliyle psikanalitik teoride yaptığım çalışma bazı yetersizliklerini gösterdi. Ve sonra psikanalitik teori içinde biraz daha kenarlara gidince bunu anlamlandırabilecek ve bana aradığım –geçici ya da deneysel de olsa– teorik çerçeveyi verebilecek bir şey keşfetmiş oldum.

Psikanalizin fenomenolojiye indirgenemeyeceğini düşünüyorum. Çünkü fenomenoloji esas olarak bilinç içeriklerinin bilgisidir. Psikanalizin konusuysa tam tersine bilinçdışı. Ama Freud'un yazılarında öne çıkardığı bir kavram var. Üçüncü kulakla dinleme, ya da yüzer-gezer dinleme. Yani terapist yalnızca not almakla kalmayacak, kendisi de biraz yarı uyku, yarı uyanıklılık hali içinde kendi bilinçdışını da ortaya sürecek. Hastanın bilinçdışından gelen cisimlerin bir mıknaatısla çekiliyormuş gibi kendi bilinçdışında toplanıp iz bırakmasını sağlayacak. Bunun her şeye rağmen fenomenolojik dikkatle çok ilgisiz olmadığını da düşünüyorum. Bir yerde kendi eleştiri anlayışımı açıklarken, *İlk izlenim* çok önemlidir, dediydim. Bu ilk izlenim aslında fenomenolojik bilgidir. Eseri anlamaya çalışmadan eserin sende iz bırakmasını sağlamak, esere maruz kalmak. Bundan sonra gelen adımlar da vardır, bu eserin bazı pasajlarını ezberlersin, yanında gezdirirsin, hafızanda gezdirirsin, çeşitli durumlarda, açık ya da kapalı havada sana yaptığı etkiyi anlarsın, yani eserin seni işlemesini sağlarsın. Ama bu tek başına yeterli değil, hiçbir zaman da yeterli olmaz. Temeldir, ama eksiktir. Buna sonradan psikanalitik bilginin gereçlerini uygulamaya başlarsın.

S. M. TURA: Bir noktada karşı çıkmak istiyorum Orhan'ın söylediklerine. Şöyle bir nokta: Marksizm yorumlarımızda bir farklılık var Orhan'la. O daha çok eleştirel teoriyi esas alıyor. Bunun üzerinde biraz durduktan sonra psikanalize geçmek istiyorum. Spinoza, "Her olumlama bir olumsuzlamadır," der. Yani bir şeyin bir şey olduğunu söylediğiniz zaman onun olmadığı şeyleri de söylersiniz. Hegel'de de bunun tam tersine çevrilmiş bir ifade var. "Her olumsuzlama bir olumlama." Yani bir şeyin olmadığı şeyi söylediğiniz zaman bir şeyin olduğu şeyi de söylersiniz. Hegel diyalektiğinin mantığını, yani bu mantığın esas temelini oluşturan giriş bölümünü göz önüne aldığımız za-

man, varlık, hiçlik ve oluş kavramları üzerine kurulmuş bir diyalektik görürüz. Burada anlatılmak istenen günümüz felsefesi açısından şöyle bir noktaya getirilebilir: Örneğin Heidegger birçok çalışmasında "-dır" kavramı üzerinde, olumlayan cümle üzerinde durmuştur. Sartre ise, özellikle *Varlık ve Hiçlik*'te olumsuzlayan cümle üzerinde, "değil" üzerinde durmuştur. Yani, "bir şey burda yok, bu şey değil" demek üzerinde durmuştur. Bana kalırsa Marksizm bunların herhangi birine indirgenemez. Her ikisi birdendir. Ve "burdan da olur" fikrine gider. Şunu söylemek istiyorum: Pozitivist düşünce tanımlayıcı, betimleyici bir düşüncedir. Olduğu gibi olanı, var'ı ifade eder. Eleştirel düşünce ise değil'i ifade eder, olumsuzlayıcı bir düşüncedir. Diyalektik ise bunların ikisi birdendir. Yani hem olumlayan düşünceyi hem de olumsuzlayan düşünceyi bir arada tutar ve oluşturur. Dinamizmi de buradan gelir. Ben Marksizm yorumumda, Marx'ın son tahlilde Hegel gibi bir noktaya vardığını düşünüyorum. Hegel de oluş'u varlığın bir üst aşaması, bir "*aufhebung*" olarak kabul eder. Ben de Marx'ın sonuç itibarıyla olumsuzlayan yöntemiyle bir olumlu noktaya bir *aufhebung*'a ulaştığına, bir şekilde oluş kavramına doğru gittiğine inanıyorum. Hatta şöyle diyeyim, tarihi bir oluş olarak görüyor Marksizm ve varlıkla hiçliği bu somut oluştan yola çıkarak yeniden tasnif ediyor. Yerine göre koşullar ve imkânların diyalektiği, yerine göre volontarizm-determinizm diyalektiği, yerine göre geçmişle, ölü olanla, koşullu olanla, varlıkla geleceğin, henüz koşullu olmayanın, imkânlı olanın, ütopyanın diyalektiği şeklinde tezahür ediyor. Marksizmi bunlardan herhangi bir aşamada hipozlaştırmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Marksizmin daima bu diyalektikler içerisinde bir üst aşamaya doğru giden bir süreç olduğunu, oluş olduğunu düşünüyorum. Oluşu konu alan ve kendisi de oluş olan bir teori. Psikanalize bağlantısı da tam burada. Psikanalitik sürecin de bir oluş olarak düşünülebilirliğinden kaynaklanıyor. Yani aslında şöyle bir şey ifade ediyoruz: Hastanın bir söylemi var. O neyse o. Bir varlık. Ama biz onun içerisinde bir yok olanı, bunun bilinçdışı anlamını çıkartıyoruz. Olduğu gibi olandan yok olanı, imkânlılık olanı ortaya çıkartmaya çalışıyoruz. Burada da süreci oluş haline getiren şey varlıkla yokluğun bir şekilde diyalektik ilişki içerisinde olması, sadece bir negasyondan ibaret değil, bunların ikisinin bir arada diyalektiği.

Hastanın söylemindeki yok-anlam ya da anlam yokluğunun belirlediği fon, fenomenolojik olarak bakarsak, tabii ki analistin "yüzer-gezer dikkat" denilen dalgalanan dikkat ya da hastadaki dikkatle, kendi bilinçdışıyla kurduğu şey. Ama bu analistin bir yüzü, analistin bir aşaması, kendi içindeki sürecin bir aşaması. Analist daima burada bir şekilde kendisinden nötrale olarak, yansızlaşarak yoruma ulaşmak zorunda.

O. KOÇAK: Ben Marksizm sadece bir "hayır"dan, bir değillemeden ibarettir demedim. Marksizmin bir pozitif yanı vardır, ama bu pozitif yanı kendi üretmez. Başkalarının sunduğu şeye "hayır" der. Pozitif yanı kendisinin üretmesine gerek yoktur, çünkü hayat bunu ona sunuyordur. Bu ister Ricardo'nun ve Adam Smith'in teorisi olsun, isterse *Times* gazetesinin ekonomik sayfası olsun, bunu sunuyordur.

İ. SAVAŞIR: Ben Marksizmin "hayır" demeyi bilmediğini söyleyeceğim. Elbette kendini "Marksist" diye nitelendiren politik hareketleri kastetmiyorum. Bugün bize bir düşünce mirası olarak kalan Marksizm'i kastediyorum.

O. KOÇAK: Böyle de söylenebilir. Ama bunun benim söylediğimden çok farklı olmadığını düşünüyorum. Bir şey daha ekleyeceğim. Marksizmle psikanaliz arasında ya da Freud'un teorisi arasında analogiler ya da homolojiler kurmaktan çok, temas noktaları aramanın daha doğru bir şey olduğunu düşünüyorum, yani yapı benzerlikleri değil, bazı arayüzler bulmak gerekir. Bu da bizi iyi yerlere götürebilir. Bunlardan biri, ikisinin de aslında insanın kader-i mutlaklığına karşı çıkmış olmasıdır. Freud'unkini biliyoruz, büyük bir kader-i mutluluk eleştirisidir. Özellikle antropoloji teorisinde, egoyu altetmesinde, egonun hiçbir şey olmadığını söylemesinde. Marx'ınki daha gizli kalmış ve zaman zaman kendisi tarafından da ihlal edilmiş. Ama çok önemli metinlerinden biri, Alman sosyal demokrasinin Gotha programının eleştirisidir. Gotha programında bütün değerlerin yaratıcısı emektir, denir. Hayır efendim, der Marx. Doğa vardır. Emek vardır ama doğa da vardır, bu doğa hiçbir zaman emeğe indirgenemeyecek olan şeydir. Bu tür bir temas noktası, bir arayış kurulabilir. İkinci bir şey, çok daha eleştirel bir arayış, fetişizm kavramı. Marx'ın fetişizm kavramı aslında görüldüğü kadar problemsiz ve pozitif değil, tam tersine bir olumsuzluğun ifadesi. Öyle bir olumsuzluk ki bu, *Kapital*'in ilk cildinin birinci bölümünde, Marx'ın kendisi bile anlatmakta güçlük çekiyor. Öyle bir olumsuzluk ki kendi anlatımını bile Freud'un bilinçdışı gibi alttan alta gelip bozuyor.

İ. SAVAŞIR: Niye? Çünkü olumsuzlukla olumluluk arasında bir yerde...

O. KOÇAK: Tabii, tabii, ikisinin de bir olumluluk tarafı var, bilinçdışını da bir enerji kümesi olarak düşünebilirsin, pozitif bir şey, ama başka her şeyi bozan şey olarak da düşünebilirsin.

İ. SAVAŞIR: Hastalığın enerjisi de böyledir. İçine girersin... Sağaltım ancak hastalığın enerjisiyle mümkün olur.

O. KOÇAK: Buna bir itirazım yok. Benim korkum, "oluş" kavramında beni hep korkutan şey, son kertede bir pozitivistliğe dönüşmesidir. Tez vardır, anti-tez vardır, sonra yine hepsi bir sentezde halledilir. Dolayısıyla örneğin ölüm içgüdüğü kavramı da bana sanki Freud'un kendi düşüncesindeki cinselliğin –ki asıl darbe cinselliktir– önemini hafifletmek, gözlerden saklamak için ortaya sürülmüş bir piyon gibi gelmiştir.

S. M. TURA: Bir şey söylemek istiyorum. Marx'ın bir sözü var: "Sadece düşüncenin gerçekliğe uyması gerekmez, gerçeklik de düşünceye yükselmelidir." Bu söz çok önemli. Pozitivizmin benim savunduğum bir tek yanı var. Ne metodolojisi, ne ampirizmi, vb. Pozitivizmde şu var: Düşüncenin imkânlılığını sınırlama çabası. Ben bir sürü evren modeli düşünebilirim, bir sürü insanlık modeli düşünebilirim, ama şimdi ve burda hangisi var. Pozitivizm bunu görmeye çalışıyor. Bunu düşüncemizden atıp bir tarafa koyamayız. Metodoloji yanlış olabilir, bugünkü pozitivist bilimlerin hepsi yanlış çalışıyor olabilir ama ilke doğrudur. Düşüncenin imkânlılığına karşı gerçekliğin eleştirisini kullanmak. Ama aynı zamanda düşüncenin imkânlılığı da gerçekliği eleştirmeli. İşte diyalektik dediğim budur ve Marksizm de budur bence. Yani pozitivist bir tarafı vardır demek istiyorum. Sadece bir negatif diyalektik değildir, aynı zamanda pozitif yönü de olan bir şeydir.

İ. SAVAŞIR: İkinizin ortak probleminin şu olduğunu düşünüyorum: Teoloji demek istediğiniz yerde Marksizm diyorsunuz.

YAVUZ ERTEN: Orhan ile Saffet'in arasındaki tartışmayı çok önemli bulduğumu söylemek isterim çünkü benim söyleyeceklerim de bu tartışmanın içinden bir yerlerden geçecek diye düşünüyorum. Ben Marksizmin de, Psikanalizin de, İslam başta olmak üzere dinlerin büyük bir bölümünün de "kapsayıcı bir diyalog" yarattığını düşünüyorum. Bu kapsayıcı diyaloglar, tarafların konuşmalarının içeriğini belirleyen, repliklerini saptayan, yanıtını bildiği soruları karşı tarafa sorduran bir yapı içeriyor. Bu diyaloglar insanlık tarihinin sürekliliği içinde mevcuttur. Bir kez ortaya çıktıktan sonra, kendini içeren daha kapsayıcı bir diyalog çıkana kadar yaşıyorlar. Psikanaliz yüz senedir "konuşuyor" ve "konuşturuyor". Freud'un ünlü bir Amerika seyahati vardır. Bu seyahat psikanalizin bakir bir kıtanın fethine giriştiği ilk adımdır. Oraya giderken Freud Amerikalıların başlarına ne geleceğinden habersiz olduklarını söylüyor ve muzipçe ekliyor: "Onlara vebayı götürüyorum." Evet bence bu söz çok doğru. O veba bir kapsayıcı diyalogdur. Bu veba –hatta bela da diyebiliriz– "gören" ve "görülen" in, "çözümleyen" ve "çözümlenen" in bir diyalog çerçevesinde buluşmasıdır. Bu buluşma her zaman totolojik kilitlenmeler, mantık-

sal döngüler tehlikesini içinde barındırır. Çözümlemeyi amaçlayan bir diyalog hakkında bu derece olumsuz konuşuyor olmam yanıltsın. Bu ayın karanlık yüzü. Bir de aydınlık bir yüz var. O aydınlık tarafta bir hermeneutik umut var. Karanlık tarafta ise –Ricoeur'ün de belirttiği gibi– çözümlenme durumunda olanın çözümleyene bir türlü sesini duyuramadığı kemikleşmiş bir paranoya var. Çözümleyen gerçekten Lacan'ın dediği gibi aslında hiçbir şey bilmeyen ancak herşeyi bildiği sanılan adam mıdır ? Bu söz eğer samimi-yete dayanıyorsa, psikanalizin selim tarafıyla ilgili umudum artar çünkü böyle bir söz benim hep savunduğum antropolojik cesaret ve açıklığa denk düşer. Ne var ki, psikanalizi esareti altına alan kurumsal dogma ve bağınazlıklar böyle bir iyimserliği bir anda buharlaştırıyor. Pekçok psikanaliz uygulaması, kapsayıcı diyalogun çözümlenene bindirildiği endoktrinasyonlar olarak ortaya çıkıyor.

MÜGE GÜRSOY SÖKMEN: Bu noktada bir şey sorabilir miyim? Bana sanki terapi seansında öyle eşitsiz bir ilişki kuruluyormuş ki, tanımı gereği terapistin yansızlığını yitirmesine "imkân yokmuş" gibi geliyor, çünkü her tür tepkinin bir açıklaması olacaktır; ya da tanımlanan çerçeveye içinde hastanın meşru-yetini kazanmasının imkânı kalmıyor gibi...

İ. SAVAŞIR: Buradaki problem, diyalog yerine triyalog dense, yani Lacan'ı sahididen ciddiye alsak, Oidipus kompleksini sahididen ciddiye alsak, Yavuz'un söylediği açmazların hepsi değil, ama bir kısmı çözülür. Ki bu da üçüncü terimin varlığıdır aslında. Hep dışarı doğru konuşuruz.

Y. ERTEN: Ben Bülent'in söylediği "psikanalizi sadece analistlere, ruh sağlığı uzmanlarına, terapistlere bırakmayalım" sözünü çok önemli buldum. Biraz önce söylediklerime dayanarak devam etmem gerekirse şunları ekleyebilirim: Psikanalizin aydınlık yüzü, psikanalizin dışında kalanlara muhtaçtır. Kurumsal dogmalarla işbirliği içinde olan kemikleşmiş paranoya psikanalizde içtihat kapısını kapatmaya çalışır. Psikanalize kurumsal anlamda hiçbir borcu olmayanlar, psikanalizin 1939'dan önceki ruhunu diriltebilirler. Bir takım insanların putlaştırılmış Freud'a borçları vardır. Ancak Freud'un hiç kimseye bir borcu yoktu. Bu nedenle psikanalizin özündeki hermeneutik umudu tekrar diriltmek için, yüksüz, borçsuz ve samimi beyinlere, felsefecilere, antropologlara, sanatçılara, sosyologlara, vs. gereksinim vardır. Freud bu durumun hep farkındaydı. Ancak psikanalizin medikal bir hegemonya altına girmesi ve kendi kurumsal terörü olan hiyerarşik bağınazlık Freud'un hedef ve amaçlarından uzaklaşılmasına yolaçtı. Bana göre psikanaliz bugüne kadar epey Luther'ci bir çizgide gitti. Artık biraz Erasmus ruhuna girmesi gerekiyor.

GÖKMEN TOKGÖZ: Ben burada kendimi daha çok hocaların arasındaki bir talebe gibi düşünüyorum, ve talebe yani talep eden kişi olarak bir şeyler söylemek istiyorum. Özellikle psikanalizin bireyin dışındaki konuları da açıklamaya çabasıyla ilgili. Hem kendime hem çevreme baktığımda bir ihtiyaç halinin varlığını hissediyorum. Bunun bir anlam ve inanç ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Bu noktada psikanalizi bir çeşit dine benzetiyorum. Din derken tüm insanlığı kapsayan tutarlı bir inanç sistemini kastediyorum. Özellikle son dönemde tüm evrensel yasaların yıkılması ve her şeyin olabileceği, aynı zamanda hiçbir şeyin olamayacağı gibi bir noktaya gelinmesi karşısında, psikanaliz sanki sığınılacak bir teori, tutunulacak bir can simidi gibi hissediliyor diye düşünüyorum. Toplumsal yaşamda her düzeyden insanın ihtiyaç duyduğu bir şey bu. Yani bunu sadece *Defter* okuyucusu değil, *Kozmopolitan* okuyucusu da hissediyor. Psikanalistlerin bireylerin yanı sıra toplumla ilgilenmelerinin sebebi, toplumun psikanalistlere yönelttiği bir üst-anlam talebidir.

M. G. SÖKMEN: Gökmen'den devam etmek istediğim bir konu var. Psikanaliz bir noktada spesifikin imkânı gibi görünmüştü. Meta-teorilerden spesifik dönmenin imkânı gibi, oysa aynı hızla spesifikin genelleştirilmesine dönüştüğünü gördük. "Psikiyatride etmek" dediğimiz şey, ürkütücü gelen şey, öyle bir hale dönüşebildi ki, işte biliriz her resimde belli temel renkler vardır, ama hangi temel renkler bir tabloyu açıklayabilir ki ya da bütün bir sanat tarihini temel renklerle açıklayabilir misiniz? Ya da edebiyata duyduğumuz ihtiyacı indirgeyebilir misiniz? Örneğin ben on beş yaşından beri psikolojiyle ilgilenen bir insanım, psikolog olmaya niyetlenip üniversite dönemimdeki Marksizm anlayışıyla bağdaşmadığı için vazgeçmiş bir insanım. Sonra çok uzun bir süre insanlarla bu zevkimi paylaşamadım, tıpkı edebiyat zevkimi paylaşmadığım gibi, "burjuva işi" olarak görüldü. Fakat herkesin psikiyatride döndüğü bir zamanda ben uzaklaşmaya başladım, tam da böyle bir endişe ve irkiliyle. Gene herşeyi açıklayıp kapsayacak bir kılavuz bulunduğu iddiasıyla beraber çoğu imkânı kaçırma tehlikesi doğuyor.

İ. SAVAŞIR: Marksistler, postmodernistler ne söylemiş olursa olsunlar, biz zaman zaman bunları ne kadar yanlış yorumlamış olursak olalım, bir üst anlatı olmadılar, bir düşünme biçimi oldular. Üst anlatı olacak diye bahsedeceğim şey ilerlemeci düşünce olur olsa olsa. Marksizm ve psikanaliz düşünme biçimleridir. *Defter* bunu hep bilerek vardı.

B. SOMAY: İskender tam girmek istediğim yerin yolunu açtı. Bir meta-teori lafı edip duruyoruz, postmodernizm bize "tu kaka" bir şey olarak bir meta-teori kavramı hediye etti; biz buna çok da itiraz edemedik; çünkü belirtileri or-

tadaydı, basiretimiz bağlıydı ama belirtiler de ortadaydı, ortada bir kötülük olduğu muhakkak fakat terimi kabul ettik. Ben hatanın burda olduğunu düşünüyorum. Yani ben etimoloji manyağı olduğum için hemen köküne gidiyorum. Meta ön takısıyla teori kavramını yan yana getirip bundan kötü bir şey çıkarmak mümkün değil, yani meta her zaman iyi bir şeydir. Metapsikoloji gibi. Meta-teori sonuç olarak üst teori demektir. Bizi belli bir disiplin, belli bir bilgi yumağı alanına sıkışmaktan kurtarıp bir yukarı seviyeden bakmamıza yardım eden bir teoridir. Niye bu kadar kötü bir şey? Çünkü iki şeyi birbirine karıştırıyoruz. Tabii meta-teori artık öteki kötü anlamında kullanılır olduğu için benim bu etimolojik gayretim onu kurtarmaz gerçi, ama kadir-i mutlak teoriden bahsediyor olmalıyız. Yani her şeyi aynı anda açıklayan teoriyi eleştiriyoruz biraz. Her şeye bir üst düzeyden, bir üst kademededen, bir üst bağlamdan bakmaya çalışan teori değil de, her şeyi geriden, aynı düzeye giderek aynı düzeydeki kurallar, kanunlar ve önermelerle açıklama derindeki teoriden bahsediyoruz. Bu anlamda evet, postmodernistler haklı, çünkü Marksizm de, psikanaliz de böyle bir teoriye dönüştürüldü ve zaten her *weltanschauung*'un yani dünyaya genel bakış anlamındaki görüşün böyle bir tehlikeyi içkin olarak taşıdığı ortada. Ama buna dönüştürülmüş hali ve buna dönüşmeme potansiyelini bir arada düşünmemiz lazım. Şimdi burada bir kavram önerisinde ya da bir tartışma ikiliği önerisinde bulunacağım. Diyalog değil trialog – belki buna heterolog, vb. dememiz lazım. Yani iki, üç, beş, yedi... daima ötekiyle konuşma anlamında.

Bütün kadir-i mutlak teoriler, bize "ya şu ya bu"larla yaklaşır. Kadir-i mutlak olmayan teoriler ise bize "yalnızca o değil, bu da"larla yaklaşır. Bu bize Brecht'in hediye ettiği bir kavram. "Yalnızca o değil, şu da." Saffet'in biraz önceki konuşmasına dönmek istiyorum: "dır" ve "değil". Bir teori kendini yalnızca değılleyici, ya da yalnızca "dır"layıcı olarak kabullendiğı anda daima "ya şu ya bu"yla davranıyor olur. Gerçek anlamda bir meta-teorinin, yani benim özel olarak olumlu anlamda kullandığım meta-teorinin, bir *weltanschauung*'un daima "yalnızca o değil, bu da"larla davranması gerekiyor. Bunu yapmayan teori kadir-i mutlaklaşır. Bizim için bir dogmaya dönüşür. Buna karşı herhangi bir yerden altüst edici bir başkaldırı gelecektir, biz de bunun içine düşeriz. Ya da tam tersine muhafazakârlaşır karşısına geçeriz. Ama bir teorinin bütün iyi yanlarıyla birlikte onu çöpe atmaya zorlayacak bir altüst ediciliğe ya da o teorinin kendi kısıtını görmeyecek bir muhafazakârlığa çekecek bir ikilik içinde bırakır bu yaklaşım bizi. Tam da "ya o ya bu"cu, "ya şu ya bu"cu yaklaşım, bizi de "ya şu ya bu"cu yapar karşısında. Buradan çıkışın yolu tam da içinde hem "dır"ı hem "değil"i taşıyan, –ki Saffet de sanıyorum böyle bir şeye gelmeye çalışıyor– "yalnızca bu değil şudur da"yı içinde taşıyan bir şey.

İ. SAVAŞIR: Bir muhalefet şerhi düşmek istiyorum. *Weltanschauung*'un iyi bir kelime olduğunu sanmıyorum. Çünkü biz bir dünyanın resmini seyretmiyoruz, kendimizi içinde bulduğumuz bir dünyada iş yapmaya çalışıyoruz. Dolayısıyla dünya bir seyir malzemesi değil bizim için.

B. SOMAY: Ama Almancasını özellikle kullanıyorum, yoksa Türkçe "dünya görüşü" ya da İngilizce "*world outlook*" derdim, ama *schauen* bakmaktır, görmek değil. Burada Almancasını özellikle tercih ediyorum, Türkçeye çevirecek olsam "dünya bakışı" derdim. Bakmak aslında tecavüzdür. Bu anlamda dünyaya bakmak, nazar değdirmek, aslında dünyayı parçalamaktır da. Dolayısıyla "dünya bakışı" derdik Türkçeye tam olarak çevirirsek. Dünya bakışı dediğim şey aslında dünyayı sadece görmekten ibaret değildir; o dünyayı parçalamak, içine girmek, ona dahil olmak, tıpkı Lacan'ın "*regard*" ya da İngilizcesiyle "*gaze*" terimiyle anlattığı gibi ona parçalayıcı bir şekilde dahil olmaktır da, yani tecavüzü çağırıştırır... Tam da bu anlamda işte Marksizmin gerçek anlamda bir *weltanschauung*, bir dünya bakışı olduğu yerle tam çakışmış oluyoruz. Çünkü Marksizm aslında bir Alman felsefesi eleştirisi, kümesi iken, Marx'ın kendi zihinsel tarihinde, ordan bir dünya görüşü olmaya geçmesinin kademesi, Feuerbach üzerine tezlerdir. Ve orada tam da bunu söyler. Yani dünyaya sadece bakmak, dünyayı görmek yetmez, değiştirmek lazım. Eleştiri yetmez parçalayıp yeniden kurmak lazım. Şimdi psikanalizin tam da burada bir anlamı olduğunu düşünüyorum. Evet, psikanaliz "hayır"layıcı olarak başladı. Yani dünya kendi varlığından, aslında sizin bilinçli varlığınıza hareket ettirdiğiniz şeyden *ibaret* değildir, dedi. Burada bir "ibaret" kelimesi katıyorum ki bu tam da "yalnızca o değil, bu da"ya giriyor. Ama kişiye "sen kendini bilemezsin, çünkü sen, benliğinden ibaret değilsin; ama seni 'bilmek' üzere eğitilmiş bir insan grubu olan psikoterapistler bilebilir," dediğimizde, ters taraftan bir mutlaklaştırmaya gitmiş oluyoruz. Yani Freud'un bir ara herhalde çok fazla bunaldığı için söylediği "bir puro bazen bir purodur", yani bir purodan *ibarettir* lafını etmek zorunda bırakan şey bu. Hani Marx'a da meşhur "ben Marksist değilim" demek zorunda bırakan şeyle Freud'a "bir puro bazen bir purodur" demek zorunda bırakan şey, aynı şey aslında.

İ. SAVAŞIR: Hayır, yani büyük bir ihtimalle Ferenczi'yle ilişkisindeki eşcinsel boyutlardan çok korktuğu için öyle söyledi. Freud da kendisinden ibaret değil. Freud orda kendinden ibaret olmaya doğru kayıyordu. Bir puro hiçbir zaman bir puro değildir.

B. SOMAY: Ama bazen de bir purodur. Yani bu ikisi de doğru. Bütün mesele orada. Burdan benim varmak istediğim kavram aslında diyalog, trialog, hete-

rolog, polilog, bunun isimlendirilmesi çok çeşitli olabilir. Burada Bakhtin'in bir kavramını devreye sokmanın faydalı olacağını düşünüyorum. O da diyalojik muhayyile. Diyalogdan türüyor tabii ama birden çok sözü içinde barındırabilen muhayyileden bahsettiğimizde meta-teorilere hakkımız var. Bu meta-teori bir monolog olacaksa buna hakkımız yok. Bakhtin diyalojik muhayyile, yani iki sözlü muhayyile kavramını da yeterli bulmayıp daha ilerde poliglossia'ya, yani çok-dilliliğe gitti. Bu anlamda, psikanaliz, Marksizmden daha da fazla poliglot, çok-dillilik imkânı tanıyor. Neden, çünkü Marksizm çok hızlı bir şekilde politize olduğu, kendisine iktidar için düşüncenin ötesinde silahlar da kazandırmış bir düşünce akımı haline getirildiğinden, yani bir noktada Marksizm silahlarla, hatta atom bombalarıyla, tanklarla korunan bir şey olduğu için kendini monolojikleştirme, tekseslileştirme, teksözlüleştirme şansı çok fazla oldu; şansı, ya da şanssızlığı. Yani bir ülke Marksizmi temsil etti, bunu orduları ve bombalarıyla korur oldu. Şimdi, psikanalizin burda daha fazla şansı var, çünkü hiçbir psikanaliz topluluğu, ya da psikanaliz müessesesi kendini silahlarla korur hale gelemeyecek...

Şöyle diyelim, "Cesur Yeni Dünya" aslında buna işaret eden bir anti-ütopyadır. "Kutsal Freud" lafını boşuna söylemiyor Huxley. Yani cesur yeni dünya da böyle bir eğilimi işaret eder. Devletin resmi dini psikanaliz olabilir tehdidini söyler Huxley. Dolayısıyla biraz önce Müge'nin dile getirdiği şiddetli kaygı, psikanalizin her ne kadar kendini silahlarla korumasa da son derece "in" ve her şeyi kapsama, her şeyi açıklama iddiasında olan bir dogmaya dönüşme riski var. Ama bu geçici. Kendisini yetmiş sene boyunca silahlarla ve muhaliflerini öldürerek koruyamayacak. Bu bizi sevindirmeli. Ama 1980 ve sonrasında, kutsal diye bildiğimiz ne kaldı ki, Marksizm de artık öyle olmaktan çıktı. Marksizm de artık kendini silahlarla koruyamayacak. Tam da bu, kırılma, yaralanabilirliktir ki bizim için bu teoriyi anlamlı hale getirir. Çünkü kırılma olmayan hiçbir şey değişmez, yani yeniden kurmanın tek yolu kırılmak.

Y. ERTEN: Psikanalizin içindeki "süpervizyon" modeli aslında ilginç bir fırsat sunuyor gibi görünüyor. Bildiğiniz gibi, psikanalizde süpervizyon diye bir olgu var. Analist ve analizan bir seans yaparlar. Seans biter analist süpervizörüne gider, seansını anlatır. Analist analizanı çözümler. Süpervizör analist-analizan ikilisini çözümler. Gelin biraz hayal gücümüzü zorlayalım, bir ikinci süpervizör sahneye çıksın, o da, analist-analizan-birinci süpervizör üçlüsünü çözümler. Bir geniş çember daha çizip, analisti, analizanı ve iki süpervizörü içine alalım ve onları bir üçüncü süpervizör çözümler. Bu çemberler sonsuz kadar genişlemeyi sürdürebilir ve n-sayıda süpervizör bu çemberleri çözümler. Bu ütopyik modeli dile getirmem bir arzudan çok, bir fırsatı dile

getirme kaygısı taşıyor. Böyle bir ütopyik model spesifik bir kişinin analizinden ziyade, süreci insanlık tarihine yayılacak bir "psikanalizin psikanalizi" olabilir belki de. Bu "psikanalizin psikanalizi" "insanlığın psikanalizi" olacaktır. Böyle bir model samimiyet ve cesaret gerektiriyor. Aynı zamanda iktidardan vazgeçebilmeyi de...

B. SOMAY: Belki sadece bundan ibaret değil. İktidardan vazgeçme iyiniyet ve dürüstlüğüne bir itirazım yok ama, belki biraz daha zor ve daha da önemli olan şey, iktidardan aslında vazgeçilemeyeceğini, yani her ilişkide zaten bir iktidarın var olduğunu kabullenip bunu bile bile davranmakla ilgili. Yani iktidardan hiçbir zaman tam olarak vazgeçemeyiz.

İ. SAVAŞIR: İktidarı oyunlaştırmak mı gerekir?

B. SOMAY: Mesela bu kabul edebileceğim bir terim.

Y. ERTEN: Birey öznel penceresinden bakarak insan ilişkilerinde iktidardan vazgeçebilir. Ancak bir sosyolog, bir tarihçi, bir analist, vs. insan olgusunu çözümlerken "iktidar" diye bir olgunun açıklayıcı gücünden kolay kolay vazgeçemez. Benim süpervizyona dayalı ütopyik modelim psikanalistin iktidarını bir çoğulculuğa terk etmesidir. Aslına bakarsanız bu modelin uygulandığı birkaç örnek de mümkün olmuştur. Örneğin Freud... Vakalarının onun gıyabında süpervizyonu neredeyse seksen yıldır sürüyor. Birisi "Küçük Hans"ı bir daha analiz ediyor. Bunu yaparken Freud'un bu vakaya yaklaşımını da ihmal etmiyor. Bir başkası çıkıp, hem "Küçük Hans" vakasını, hem de onun sonraki çözümlenmelerini çözümlüyor. Bir başka yazar, sonra bir başka analist, daha sonra bir başka araştırmacı, bu böyle gidiyor...

İ. SAVAŞIR: Bülent'in az önce söylediği "dır" ve "değil"i bir arada düşünmek, hepimizin alışkın olduğu bir şey. İktidar yalnız kötülük de değildir, iktidar iyilikte de olur. Bir güce sahip olmak iyi bir şey yapabilme gücüne de sahip olmak demektir. İktidara sahip olmayı hep kötü anlamında anlıyoruz.

Y. ERTEN: Kohut'un bir sözü var: "Psikanaliz kompleks zihinsel süreçlerin bilimidir." Bu kompleks olma, bizi zaman zaman yılgınlığa düşürecek kadar çözümsüz olabilir. O zihinsel süreçler konusunda bir "yargı"da bulunmamızı çok zor hale getirebilir. "Yargı"yı hakikat hakkında varılan sonuç anlamında kullanıyorum. Analist hakikati ifade ettiğine tam olarak kani olduğu anda "yargı"sını analizanına iletir. Bu da "yorum"dur. Bu yorum, analistin dört veya beş sene, haftada en az üç seanstan biriktirdiği veriler üzerine oturur. Fre-

ud'un "hakikat yolculuğu" –çağındaki duruma bakıldığında– diğer herhangi bir psikoloji ve psikoterapi okulunun aceleciliği ve hazırcevaplığı ile karşılaştırıldığında çok titiz ve komplekstir. Ancak pozitivizmin çözüldüğü ve kuantum fiziğin "kafamızı kırdığı" bugün görüyoruz ki, o derece zengin bir karmaşa değil bu. Değişkenlerin dansı oldukça basit bir konfigürasyon halinde. Hakikat daha zengin bir değişkenler ağını hesaba katmamızı gerektiriyor. Bu ilave değişken gerekliliğine öncelikle psikanalizin öznelliği dahil. Freud için hiçbir şey görüldüğü gibi değildi; hep "görünen" in arkasındaki "görünmeyen" i aradı. Biz de bugün –psikanalizin kendisini de çözümlmeyi amaç ederek– Oidipus kompleksi kuramının, aktarım, direnç, analistin anonimesi, yansızlığı, vs.nin arkasında gizlenen "görünmeyenler"i aramalıyız (ve arıyoruz). Ancak psikanaliz ve psikanalisti de araştırma nesnelere dahil ettiğimiz bir çözümlene uğraşı Kohut'un sözünü ettiği "kompleks zihinsel süreçlerin bilimini" yaratmanın ilk adımı olabilir. Ben inanıyorum ki, Freud asla psikanalizi bütünü ile yarattığına ve bu yaratımın bittiğine inanmadı. O süreci başlattı. Malezya'da yazılan bir kitap, Kanada'da yapılan bir seans, Almanya'da yayınlanan bir makale, bu masanın etrafında toplanan ve konuşan bizler, hepsi ama hepsi sürecin devam ettiğini gösteriyor. İnsanlığın psikanalizi sürüyor. Gittikçe karmaşıklaşarak... Varoluş kadar karmaşıklaşarak... Belirsizlikten ürken dogmacı kafaların mantıksal döngülerine, totolojilerine, paranooid algılamalarına rağmen inatla karmaşıklaşarak... "İnsanlığın psikanalizi"nin içinde "psikanalizin psikanalizi" de var, çünkü psikanaliz o geniş "insanlık kümesinin" bir elementidir. Ondan ayrı düşünülemez.

S. SÖKMEN: Ben şöyle bir noktaya gelmek istiyorum. Biraz da bu konuşulan şeylerin bir başka yönden irdelenmesine vesile olabilir bu. Müge'nin dile getirdiği kaygıyla da yakından ilgili.

Tanıştığımızda bize hayli büyük heyecanlar vermiş, önemli kişisel değişimlere girişebilmemizi, cesaret edebilmemizi sağlamış bazı teorilerin zaman içerisinde zihnimizde nasıl olup da birtakım sabitler, dirençler, dolayısıyla engeller yarattığıyla ilgileniyoruz. Söz ettiğimiz bu işlev kavramlarla çalışıyor. Dolayısıyla kavramları tekrar tekrar sınamanın, onları yeniden anlamlandırmanın önemli olduğunu, benim anladığım bilimin de böyle çalıştığını düşünüyorum. Benim için psikanalizin en temel yeniliği, şahsen bir bilinçdışımın olduğunu öğrenmek olmuştur. Bu ne demek? Psikanalitik metinlerde, bilinçdışı, tam da tuhaflığı göstermek için bile isteye fiziksel bir modelle tasarlasak onu, içine zaman zaman elimizi atıp orda zaten mevcut olan ama daha önce farkında olmadığımız şeyleri su yüzüne çıkarttığımız bir kap sanki. Ama neden daha önce farkında değilizdir, sonradan nasıl farkındalıyoruz, ya da bunlar zaten ordalarsa neden baştan farkında olamıyoruz? Dahası, zaten an-

çak bizim anlamlandırmamızla içi dolmuş oluyor.

Ben gerçekten de on beş yaşında bir gencin *Totem ve Tabu*'yu okuyup da artık annesine babasına eskisi gibi bakamamasını, ya da yalnızca ilkel kabilelerin şeflerine değil, ulusun şeflerine de eskisi gibi bakamamasını, son derece büyük bir devrim olarak görüyorum. Çok olumlu bir yan var burada. Genç bir insanın o zamana kadar bütünlük diye algıladığı her şeyi parçalayan, kismileştiren bir yan var. Kuşkusuz kurucu bir yan da var. Demek istediğim kavramlar dünyayı son derece başka gözlerle görebilmemizi sağladıkları gibi, bir tür mutlaklık kazanıp ayağımıza da dolanabiliyorlar. Örneğin "bilinçdışı" benim için böyle bir kavram. Orhan da psikanaliz için bunu kilit önemde gördüğünü söyledi. Saffet, deminki tartışmayı böyle bir kavrama taşısak ilginç olur gibi geliyor, ne dersin?

S. M. TURA: Meslektaşlar arası tartışmalarımızda hep şöyle bir soruyla karşılaşıyorduk: Tamam, böyle bir yorum veriyoruz ama başka bir terapistte gitse başka bir yorum verecekti. Başka bir ekolden terapistte gitse başka bir şekilde yorumlayacaktı bu süreci. Öyleyse bizim verdiğimiz yorumun nesneliliği nerede? Değil mi? Değişik dönemlerinde Freud'un bilinçdışını tanımlayışı farklıdır; Melanie Klein'a bakarsanız sürekli çalışan bir fantezi faaliyetidir; Kernberg'e bakarsanız geçmiş nesne ilişkilerinin bastırılmasından oluşur, vb.

Sonuç itibariyle bilinçdışı hipotetik bir kavram. Örneğin enerji diye bir şeyi görmüyoruz, ısı diye bir şeyi görüyoruz, sıcaklık var, hareket var, ama enerji diye bir kavram üreterek bütün o çeşitliliği ifade ediyoruz, yani hipotetik bir kavram ortaya çıkartıyoruz. Bu hipotetik kavramın neligi üzerinden düşünüyoruz. Ben bilinçdışını şu şekilde düşünmek eğilimindeyim, kendi yaklaşımım açısından: Bilinçdışı olan şey bir geçmişin geleceği, yani bilinçdışına bastırılan şey aslında bir imkânlılık. Eğer herhangi bir travma, vb. olmasaydı olabilecek olan şeyler bastırılıyor aslında, bir imkânlılık bastırılıyor. Bir gelecek bastırılmış oluyor. Olaya bu açıdan bakarsak eğer, yani bastırılanın bir libido değil, bir gelecek olduğunu düşünmeye başlarsak bir anda psikanalizle varoluşçuluğun çok da kolay örtüşebileceğini düşünmeye başlarız. Yani varoluşçu terapistler de insanın kendini bir tür imkânlılıktan mahrum ettiğini düşünürler. Aynı şekilde bilinçdışının da bastırılmış imkânlılıklar olduğunu, bastırılmış libidonun aslında bastırılmış umutlar ve imkânlılıklar olduğunu, yani bastırılmış bir gelecek olduğunu düşünürsek, psikanalizin ya da analitik terapilerin esasına gidebiliriz gibi geliyor. Şu anlamda ki, bize gelen kişi aslında geçmişini aydınlatmak için gelmiyor, geleceğini kurmak için geliyor. Bu çok önemli bir şey. Bizim ona vermemiz gereken şey de geçmişindeki o bastırılmış imkânlılığı açığa çıkarmak. Yani geçmişinin geleceğini bir kez daha aktarım ilişkisinde açığa çıkarmak. Yorumlarımızın da bir imkânlılık hali-

ne gelmesini sağlayan Şey bu. Dolayısıyla biz geęmiŐle çalıŐmıyoruz aslında, geęmiŐ ve gelecekle birlikte çalışıyoruz, yani orda diyalektik bir Şey yapıyoruz. GeęmiŐi varlık olarak kabul edersek, ölü ve olduğu gibi olan olarak kabul edersek, geleceği ise bir imkânlılık, bir yokluk olarak kabul edersek, oluş olarak terapi bunların ikisinin arasında olan Şeydir. Yorum da bu ikisini bir araya getirmek üzere çalışır, benim anladığım kadarıyla. Bence öyle olmalıdır. Ve mutlaka, geęmiŐte bastırılmış olan bir imkânlılığı, yani geęmiŐin geleceğini yorumlamaktır esas olan. Benim kişisel anlayışım bu. Bilinçdışı, bastırılmış imkânlılıktır diye düşünüyorum.

O. KOÇAK: Saffet'in bilinçdışını epeyce Heidegger'yen bir çerçeveye yerleŐtirmesi bence çok ilginç. Yani yapılmamış olan Şey. Denenmemiş alternatif. Ama Şu var, bilinçdışı bir *zor* içerir. İktidar kavramına da ordan gelelim. Eğer insan alternatifler arasında bu kadar özgür olabilseydi, darbenin zorunu hissetmeseydi patoloji ortaya çıkmazdı. "Geleceksellik" diye çevirelim, geleceksellik boyutunu mutlaka hasta da terapist de düşünüyordur, ama öyle ki bazen hastayı gelecek hiç mi hiç ilgilendirmiyordur ya da o geleceği zaten ben kurabilirim diye düşünüyordur. Onun için önemli olan Şey geęmiŐte kaybolmuş olan Şeyi elde etmektir. Ama bunu tekrar geleceğe taŐımak için değil: sanki geęmiŐe tutuklanmış gibidir. Freud'un nihai metinlerinden birinin adı *Sonlandırılabilen Analiz ve Sonlandırılmayan Analiz*'dir. Bu Freud'un terminal metnidir. Orda iki tür hastadan bahseder. Birincisi, yorumu alıp bunu iŐleyebilen, bunu bir deney, dolayısıyla bir hakikat haline getiren hasta; ikincisi, yorumu alan ama sadece onu bir bilgi olarak içeren, dolayısıyla bir i hakikat olarak yaŐayamayan hasta. Aslında Freud'un ilgi duyduğu hasta ikincisidir. Onu ileden çıkaran, kışkırtan ve aresizleŐtiren hasta bu ikincisidir. Hiçbir zaman yaŐayamıyor, hakikat hep beride kalıyor. Burada psikanalitik bilginin de nesnesine benzeyen bir yan var. Nesnesi hastalıksa bu bilgi de hasta bir bilgidir. Nevrozlu kişi ne yapar, hastalığından yarar umar. Psikanalitik bilgi de de böyle bir Şey var. Ütopik yanını da veren Şey bu sanırım. Hastalık geçtiği anda problem kalmamış olacak. Diyelim ki hastasın ve doktor sana bir yorum veriyor, o yorum sende bir otomatik i çalıŐmaya yol açıyor ve sen kendi hastalığıının hakikatinden ve haysiyetinden mahrum kalıyorsun. İyileŐtięin anda doktorun hiçbir sözünün anlamı kalmıyor, çok karikatür ve çok uç noktada koyuyorum. Bilgi gerçekleŐtięi anda, işe yaradığı anda kendisine olan ihtiyacı da yok etmiş oluyor. Ama Freud'un bunu çok istemediğini o metinde seziyoruz. O hastalık potansiyel bir hastalık olarak, gerçekleŐmiş bir hakikat olarak değil, potansiyel bir hakikat olarak hep dursun istiyor. Bu da tabii Müge'nin ve Yavuz'un işaret ettiği kaçınılması gereken Şeye getiriyor: analistin kudreti. Bir örnek vereyim, siz de kendi hastalarınızdan örnek vere-

bilirsiniz. Analist hastaya bir yorum veriyor, hasta diyor ki, "Bu yorum çok iyi, ama yorumun kendisi beni ilgilendirmiyor, senin bu yorumu verme yetkin nedir, neye dayanarak bu yorumu veriyorsun? Yetkiyi de bırakalım, bu yorumu verirken hangi mantığı yürüttün?" Ama burda bir arzu var her şeyden önce. Hasta iyileşmeyi değil sendeki kudreti kendisine nakletmeyi istiyor. Kendini anlamak gibi bir derdi yok. Bu kudreti istiyor. Kudreti aldığı anda da zaten hakikat bir hakikat olmaktan çıkacak ve muhtemelen mazoşist ya da sadistik bir fanteziye dönüşecek... Psikanalizde öyle bir açmaz var.

S. M. TURA: Biraz evvel geçmiş derken, yani analizin geçmişle gelecek arasında bir noktada olduğunu söylerken şunu dile getirmek istedim. Bir anının yaşaması başka bir şey, o anının nakledilmesi başka bir şeydir. Analist iki şeyi birden yorumlamak zorundadır. Hem o anıyı, hem de esas olarak o anının nakledilmesini. Ve imkânlılık da o anıda değildir aslına bakarsanız, o anı olduğu gibidir, neyse odur, ama o anının nakledilmesi bir imkânlılıktır, yorumlanma şansı taşır. Terapistin de buradan kaynaklanan bir gücü vardır.

M. G. SÖKMEN: Hatta şu yargıda bulunma meselesine dönecek olursak, belki "neyse o" bile değildir, yorumun kendisinden bağımsız bir "neyse o"luk bile yoktur diyeceğim ben . En azından şu çerçeveye içinde nasıl nakledildiğini gözönüne almadan...

S. M. TURA: Söylediğin çok doğru. Asıl naklediliştir esas olan tabii. Dolayısıyla geçmiş bir koşulluluk olarak ele almalıyız. Annesiyle, babasıyla, vb. yaşanmış bir şey. İnsanın koşulları anlamında. Tarihi, geçmişi, vb. Kapitalizm için de, insanlık için de aynı şey söylenebilir. Tarihimiz bizim koşullarımız aslında, ama geleceğimiz de imkânlarımız. Yani gelecek yok. Onu bir imkânlılık, bir özgürlük alanı kılan bu. Hegel'in varlık ve hiçliğin diyalektiğini burdan düşünelim.

S. SÖKMEN: Ben tam da öyle bir şey söylemek istiyorum. Hatırlamak hep şimdi olan bir şeydir, şimdi olan ve şimdi için olan hatırlanır. Geçmiş hep belli bir "şimdi" için yeniden anlamlandırılır.

M. G. SÖKMEN: Yavuz'a şunu demek istiyordum, belki ulaşılan şeye yargı değil, "yardım", "yorum ve yorumla gelen yardım", "talep edilen yardım" denebilir...

Y. ERTEN: Ben bir hakikati ifade ettiğimizi düşündüğümüz zaman vardığımız nokta anlamında kullandım "yargı"yı. Tabii ki "yargılama"yı kastetme-

dim. Ancak bazen yorumlar öyle eşduyum fakiri olabilir ki, analizan kendisini "yargılanmış" hissedebilir.

M. G. SÖKMEN: Anladım ama orda önemli olan "şuydu" demekten ziyade, Saffet'in kastettiği anlamda, yolu açmaya yarıyorsa eğer, o kendi içinde yeterli kadar hakikidir.

Y. ERTEN: Sanırım "yolu açma" ile bilinçdışından bilince kazandırmayı kastediyorsun. Bilinçdışı ile ilgili –daha doğrusu bugüne kadar formüle edilen klasik bilinçdışı kavramı ile ilgili– şüphelerim var. Bu kavram "karanlık odada siyah kedi gibi" bir şey. Belki var; belki yok. Biz analizanı ancak ve ancak "şimdi ve burada" bir fenomenal alanda yaşantılıyoruz. Freud sadece yaşantılamadan yola çıkarak hiçbir zaman fenomenal alanda deneyimlemediği bir kavrama varıyor. Hani bir söz vardır, "kim indi denizin dibine, kim koydu bunun adını?" "Ben indim..." diyen birisi bilinçdışının klasik kavramında tutarsızlığa sebep olur. Bilinçdışı diye tanımlanan şey, o noktadan itibaren bilinçdışı olarak tanımlanamaz.

B. SOMAY: Kedi metaforunu iyiye götürelim, o zaman iyi bir yere varırız belki. Bu karanlık odadaki kediden ziyade Alice'in Cheshire kedisi, biraz daha iyi bir kedi. Yani kedinin kendisi gitmiş ama gülümsemesi kalmış. Şimdi, bilinçdışı bilince çıkmaz ya da bilince gelmez. Bilinçli olarak ortaya çıkmaz. Bilince gelen ancak bilinçdışının anlatısıdır. Bilinçdışının üzerine söylenendir. Dolayısıyla bizim bilinçle içereceğimiz tek şey bilinçdışı üzerine bir öyküdür.

O. KOÇAK: Bunun tezahürleri var, parapraxis'ler var.

B. SOMAY: Ben analiz sürecinde ne olduğunu söylüyorum. Bilinçdışının belli varoluş biçimlerini bilince getiremezsin, ancak onun öyküsünü bilince getirebilirsin. Yani o anlamda kedi kaybolmuştur, sadece gülümsemesi kalmıştır ortada. Lewis Carroll'ın çok güzel bir oyunu bu. Yani olmayan bir yüzün gülümsemesi nasıl olur? Aslında biz tam da bilinçdışını okumaya ya da yorumlamaya çalışırken, olmayan bir yüzün gülümsemesiyle uğraşıyoruz. Yüz yok, olmayan bir yüz nasıl gülümser? Yaptığımız aslında tam da bu, havanda su dövmek bir anlamda.

Y. ERTEN: Bilinçdışı tezahür etmiştir dediğimiz anda, şöyle bir şey söylemiş oluyoruz: tezahür eden tezahür etmiştir, yani başka bir yerde bu yoktu da sonradan var oldu... çok iddialı bir çıkarım olur bu.

O. KOÇAK: Tezahürden ibarettir, ama Saffet'in söylediği gibi hipotetik olarak bir bilinçdışı kavramına ihtiyacımız var. Kara kedi yerine şöyle bir metafor da kullanılabilir: Arkamızda hep bir şey olduğunu hissederiz, dötüp baktığımızda yoktur; döndüğümüzde yine aynı hissi duyarız. Bu şundan da önemli, süperegoyu kastediyorum burda; o aslında süperegodur ve bilinçdışının da en çok "biriktiği" yerlerden biri süperegodur. Bilince aslında hiç gelmeyen ama hep bir şekilde kendini hissettiren şey.

İ. SAVAŞIR: Şöyle bir sıkıntı yaşıyoruz gibi geliyor bana, psikanalitik terimleri psikoterapi pratiğinden kültürel ortama taşımada, bunun önemsiz olmadığını düşünüyorum. Bilinçdışı kavramını Yavuz ve Saffet hiç kullanmadı, cevap vermek durumunda kaldıkları zaman hariç. Çünkü terapi odasında kullanılmaz bilinçdışı, işe yaramaz. Bu önemsiz bir kavramdır demiyorum, ama bilinçdışıyla uğraşılıyor gibi hissetmezsiniz kendinizi. Korkuyla uğraştığınızı hissedersiniz. Psikanalizin çok merkezi kavramlarından biri olduğunu hiç tartışmıyorum ama ihraç psikanalizle terapötik, klinik psikanaliz arasında bir tutulmaya geliyoruz gibi geliyor.

O. KOÇAK: Ben psikanalizde de bilinçdışı kavramının kullanıldığını hiç görmedim. Çok enayi bazı yazarlar işte şu hastanın bilinçdışıdır... hayır, orda hep spesifiklikler, indirgenmezlikler vardır. Korkular olabilir, açıklanmaz bir şeyler olabilir, belli bir cümle tarzı olabilir, ama bilinçdışı diye bilinçten hep kaçan bir şeyin varlığını kabul etmezsek, bu hipotezi yapmazsak, o afektleri, işleri, dil sürçmelerini, dil fazlalarını, metaforları nihai olarak adlandırmak ya da anlamlı kılmak, bir anlamlılık olarak düşünmek mümkün olmaz.

S. M. TURA: Zaten Freud da bu şekilde ifade eder; bilinçalanında yer alan birtakım fenomenlerin birdenbire ortaya çıkışlarını açıklayabilecek daha köklü bir yapı olduğunu varsaymamız gerekir.

B. SOMAY: Psikanalizin esas içeriği acı gidermektir diye düşünüyorum. Yani acı olmasa psikanaliz olmazdı. Yani ortada bir acı var ve bu acıyı gidermek için psikanaliz diye bir teknik geliştiriliyor, daha sonra bu teorize ediliyor, genişletiliyor, vb. Ama kökünde acı olduğunu kabul ediyorsak, aslında bir daha kendi içine döndürüp acı olan her yanının da bulunabilir olduğunu kabul edebiliriz.

S. M. TURA: Yani bütün bir ulusu psikanalize sokabilir misin?

B. SOMAY: Kesinlikle. Yaşanan bir acı varsa... Çok daha basit bir örnek vere-

yim, şu deprem olayını ve sonrasını bu ülkenin yaşayışı psikanalize edilebilir. Bu çok net bir acı olduğu için söylüyorum. Yani psikanalitik bir bakış ve terminolojiyle ele alınabilir. Ve bunu yapmanın zamanı geldi diye düşünüyorum, olayın üstünden iki ay kadar bir zaman geçti, artık her şey yerli yerine oturuyor, artık sarsılmalar yavaş yavaş bitiyor. Tam da vaktidir.

İ. SAVAŞIR: Düşünce tabii tekniktir sonuç olarak, o odada yapılan düşünce- nin tek bir dili vardır. Psikanaliz de bu dilin, düşünmeye başladığı andaki dilin parçalarından biridir. O bakımdan Bülent'in dediğine itiraz ettim. Depremi nasıl yaşadığımızı düşünebiliriz, bunun hakkında konuşabiliriz, bu da düşünce- nin dilidir. O da bir çizgidir, bir dilin parçasıdır diyoruz.

Bir noktada bu benim başta söylediğim şeye bağlanıyor. Ona isterseniz hermeneutik fenomenoloji deyin, isterseniz başka bir adla çağırın, ama herhangi bir disiplin adıyla çağıramazsınız. Bu Marksizm ve psikanaliz kadar düşünmeye açık olsa da sonuçta düşünmek düşünmektir. O kendiliğinden yarı- lır... Bütün bulduğu araçları kullanarak.

S. M. TURA: Belki İskender'in söylemek istediğini tekrar edeceğim ama, bir şeyi psikanalizin kavramlarıyla düşüneceksek, her şeyden önce o düşündüğümüz şeyin, bizden önce düşünülmüş bir şey üzerine düşünüyoruz yani. Bu aşağı yukarı kabul edilmiş bir düşünce. Biz buna psikanalitik kavramları uygulayarak, acaba yeni bir noktaya gidebiliyor muyuz? Yani o görünüşten, o tasvir- den farklı bir noktaya gidebiliyor muyuz, gidemiyor muyuz? Soru bu. Yoksa psikanalizden hareketle her şey düşünülebilir, ama aldığımız noktada bırakacaksa bizi, esas konumuz ya da nesnemizi aldığımız noktada bırakacaksa, bir düşünce eylemi gerçekleşmemiş olur.

O. KOÇAK: Burda ikinize de katılıyorum. Bir şey daha söylemek istiyorum. Psikanalizin bulguları da, doğruları da, ilgisi de diyelim, bence provizyonel ve lokaldir. Yani şimdilik ve lokalize bir bilgi. Bunu şunun için vurguluyorum. Geçen sayıda Bülent'in öğrenci hareketleriyle ilgili yazısında psikanaliz kullanması hem yararlı hem de yer yer çok da gerekli değil gibi görünmüştü. Hatta bazen de tıkıyor gibi. Bazı kavramları hiç devreye sokmasaydı ordaki bazı veriler daha bir aydınlanmış, daha bir belirginleşmiş olacaktı. Ama bütününe baktığımızda aynı olayların yeni bir tartışma biçimi olduğu için işin içine bir enerji katıyordu. Bence olumluydu. Yani, her bilgi kendisini bildiği şeyin yerine koymak ister sonuçta. Bu psikanalizde de çok görülen bir şeydir. Yani kavramları çok dolaysızca gerçeğe vurgulamak vardır. Kavramla gerçek arasındaki mesafeyi hep aklının şurasında tutarak, İskender'in oyunlaştırma dediği şey de biraz budur, uygulama çalışması yapılabilir. Sahiden böyle bir

endişe taşıyorum ben psikanaliz konusunda.

S. M. TURA: Psikanalizle din arasında birtakım bağlantılar kurulagelmiştir; bu konuda bir şey söylemek istiyorum. Psikanalizin gizemli bir tarafı var. Okültist diyebileceğimiz tarafları var. Bilim tarihine baktığımız zaman bunun çok yaygın bir şey olduğunu görüyoruz. Örneğin geometri de, pozitif bilim, vb. diyoruz, Pisagor döneminde tamamen mistik bir öğretiydi. Geometrinin yanında bir tür din eğitimi de verilirdi. Pisagor teoremi malum. Ama eğer dik kenarlar ve hipotenüs, kendi aralarında asal iki sayı kabul edilirse, Pisagor teoreminin çıktığı görülür. Bu hocalar tarafından bilinen bir çelişki olduğu halde öğrencilerden gizlenirdi. Ama öğrenciler kendi aralarında düşünürken bu çelişkiyi görüyorlardı. Bu öğrenciler henüz eğitimlerini tamamlamadan mükemmele aykırı olan şeyi buldukları için okuldan kovuluyorlardı. Ama geometri de burdan itibaren başladı. Yani Öklid'e istinat edilen başlangıç da tam da tersine o mabet zihniyetinin yıkılmasından sonra ortaya çıktı. Çünkü bu çelişkiyi yaratan şey aslında Pisagor teoreminin monad kavramıydı, monad kavramından nokta kavramına geçişi sağladı o çelişki, o çatışki. Monadla değil de noktayla düşünmeye başladı geometri. Kısacası bilim tarihini incelediğimiz zaman bu tür şeyler oluyor. Ama aslolan şu: Psikoterapist büyücü değil. Yaptığı şey tarif edilebilir, başkalarına öğretilabilir bir şey olmalıdır. Bireysel farklılıklar olabilir, ama ne yaptığını bilerek yapmak zorundadır ve bu yaptığını ifade edebilmek zorundadır. Yani ben şunu yapıyorum, şunu yaparsam bu neticeyi alıyorum. Bu da başkalarına öğretilir olmalıdır ve bunun da büyüyle filan ilgisi yok. Objektif teknik ve yöntem herkese öğretilen bir şeydir.

İ. SAVAŞIR: Öyle bir yerde kapanış konuşması gibi bir şey yapıyorsun ki, geometrinin başlangıçta olduğu şeyi söylüyorsun. Bugün geometri nedir diye sormak istiyorum sana. Herhalde 19. yüzyılın sonunda zannedildiği şey değil.

S. M. TURA: Tabii ki değil. Ama bir tek geometri yok ki artık. Geometrinin ne olduğu tabii ki tartışılabilir, ama her halükârda mistik bir şey değil artık.

İ. SAVAŞIR: Anlaşmadığımız nokta bu. Bir taraftan arınma kaçarak olmaz, farkına vararak olur. Bir tarafın olduğunu görüp, sınırlarını görüp, nesnellikle mistiği bir arada düşünmeyi denemekle olur.

S. M. TURA: Burda şöyle bir noktayı da belirtmek istiyorum. Analize ya da psikoterapiye gelen kişi, öncelikle, nasıl bir süreçle karşılaşacağını bilmiyor, bilmez. Bunun bir tür etik hata olduğunu düşünüyorum ve bu mutlaka aşılacak zorunda. Orda yaşanacak sürecin ne olduğunu herkesin bilmesi gerekiyor.